

Norsk Arkivforum 19

Norsk Arkivforum 19

Tine Berg Floater og Synne Stavheim, (red.)

"Arkivarrollen i forandring"

og

"Arkivformidling mot framtidas brukere"

Arkivarforeningen, Oslo 2004

ISBN: 82-996884-2-6

ISSN: 0800-3106 (hft)

Norsk Arkivforum er en skriftserie
utgitt av Arkivarforeningen,
c/o Statsarkivet i Oslo
www.arkivarforeningen.no

Trykk: Lobo Media, Oslo, 2004

Norsk Arkivforum 19

Tine Berg Floater og Synne Stavheim, (red.)

"Arkivarrollen i forandring" og "Arkivformidling mot framtidens brukere"

Arkivarforeningen, Oslo 2004

Innhold

<i>Synne Stavheim:</i> Forord	7
-------------------------------------	---

I Arkivarrollen i forandring

<i>Vilhelm Lange:</i> Arkivaryrket og historiefaget	14
---	----

<i>Karin Sjøberg:</i> Arkivarien som förmedlare	23
---	----

<i>Tor Breivik:</i> Arkivaren og juridisk kompetanse	29
--	----

II Arkivformidling mot framtidens brukere

<i>John Herstad:</i> Riksarkivarens formidlingspolitikk	36
---	----

<i>Astrid Holen:</i> "Den kulturelle skolesekken" – intensjoner og arkivenes rolle	43
---	----

<i>Jan Pimblett:</i> Turning the Archive Inside Out: Creative Learning Strategies	50
--	----

<i>Hildur Norum:</i> Utradisjonell formidling av arkivmateriale – eksempler fra Stiklestad nasjonale Kultursenter ..	53
---	----

Forord

Synne Stavheim, leder i Arkivarforeningen

Norsk Arkivforum 19 inneholder foredrag fra Arkivarforeningens seminar "Arkivarrollen i forandring" 2002 og "Arkivformidling mot framtidens brukere" 2003. Foredragene som trykkes her, er de av foredragene som hadde en slik form at de lot seg gjøre å trykke som artikler. Flere av foredragsholderne brukte powerpoint-presentasjoner og valgte ikke å utarbeide dette videre til skriftlige versjoner. Begge seminarene ble planlagt, organisert og avviklet av styret i Arkivarforeningen med økonomisk støtte fra Forskerforbundet.

Bakgrunnen for seminaret "Arkivarrollen i forandring" var den økende differensieringen av arkivarenes oppgaver i arkivdanningen, som for eksempel i bedrifts- og institusjonsarkiver, og i depotarkiv som Riksarkivet, statsarkiv og byarkiv. I alle typer arkivinstitusjoner har det vært en utvikling mot økende spesialisering av den enkelte arkivaren. Mens den klassiske arkivaren hadde hovedfag i historie og fungerte som en altmuligmann- eller kvinne, har arbeidsoppgavene, kompetansekravene og rekrutteringen forandret seg dramatisk over tid, og spesielt de siste årene. Altmuligmannen eller -kvinnen er i ferd med å vike for mer spesialiserte yrkesgrupper som jurister, pedagoger og informatikere. Den økte spesialiseringen har ringvirkninger for det faglige så vel som det fagpolitiske arbeidet. Faglig er det et spørsmål om hva arkivarenes fellesidentitet egentlig består i, når yrkesbakgrunnen og arbeidsoppgavene rykker så langt fra hverandre som de gjør. Fagpolitisk er det et spørsmål om Arkivarforeningen bør tilstrebe å rekruttere bredere enn foreningen gjør i dag. Det er spesielt kravet om hovedfag (som regel i historie) som setter grenser for rekrutteringen. Med seminaret ønsket styret en debatt med medlemmene om det er nødvendig med en forandring på dette punktet.

Arkivarrollens fortid, nåtid og framtid, var den første overordnede problemstillingen på seminaret. I sitt foredrag tok Vilhelm Lange opp hvordan historie hovedfag tradisjonelt har vært den dominerende bakgrunnen for arkivarene i depotinstitusjonene, hvorfor det har vært slik, og hvilke fordeler og ulemper dette har medført. Bør det fortsatt være historie hovedfag som er den vanligste bakgrunnen for arkivarene? I hvilken grad er det behov for embetseksamen av høyere grad? Hvorfor skal arkivarene ha historie hovedfag når de ikke skal forske på historiefaglige emner? Hvorfor forsker arkivarene så lite som de faktisk gjør?

Den andre hovedproblemstillingen var: "Hvilke utfordringer finnes for den nye arkivaren?" Karin Sjøberg belyste i sitt foredrag at den nye arkivaren skal være en profesjonell formidler med spesialkunnskaper om alle momenter ved formidlingssituasjoner. Det dreier seg om ulike typer formidlingsmetoder, medier og målgrupper. Hva er det som skal til for å gjøre den tradisjonelle arkivaren til en god formidler? Trenger man egne pedagoger til dette? Skal formidling legitimere virksomheten? Bør arkivene overse at skoleverket kan bli en viktig arena for å møte nye brukere?

Tor Breivik fokuserte i sitt foredrag på de stadig strengere kravene til arkivarene når det gjelder håndtering av lover og regler. Arkivloven er en av dem, men også flere andre lover brukes i arkivarenes daglige arbeid. Hvilke krav er det som stilles til arkivarene i denne sammenhengen? Er konsekvensene av eventuelle feilvurderinger blitt større? Kan arkivaren ivareta den rollen han eller hun er tiltenkt å spille uten å være juridisk skolert?

Seminaret tok også opp andre sider av arkivarrollen, nemlig arkivaren som forsker, arkivaren i arkivdanningen og arkivaren som informatiker (kompetanse om elektroniske arkiver).

I Norge er det bare arkivarene i Arkivverket som har forskning som en rettighet innenfor sine arbeidsoppgaver. Arkivfaglig forsknings- og

utviklingsarbeid drives likevel av mange arkivarer i mange forskjellige arkivinstitusjoner utover landet. Det ble konstatert at det var forskjeller mellom arkivfaglig forsknings- og utviklingsarbeid og tradisjonell historieforskning. Vi kom fram til at det kunne være behov for å definere disse forskjellene tydeligere. For arkivarene vil forsknings- og utviklingsarbeid gi dem de metakunnskapene de trenger i sitt daglige arbeid, det vil si metoder og teorier i forhold til arkivarbeidet. Her kan det skilles mellom mer teorientert forskning og anvendt forskning. Det ble også understreket at det er viktig å fokusere på den nytteverdien arkivarenes forskning kan gi depotinstitusjonene.

Når det gjelder arkivaren i arkivdanningen, ble det tatt opp spørsmål om hvordan vi som ikke-informatikere skal evne å følge med på utviklingen innenfor elektroniske arkiv og hvordan denne utviklingen har endret arkivarenes status og arbeidsforhold. Fra depotarkivarenes synspunkt ble også diskutert hvilke oppgaver som etterhvert blir igjen til den tradisjonelle arkivaren når det elektroniske materialet tas hånd om av egne fagpersoner.

Fordi vi ønsket å komme fram til en nærmere erkjennelse av arkivarenes profesjonsidentitet, ble også generelle krav til hva som kjennetegner en profesjonaliseringsprosess beskrevet på seminaret. Til slutt møtte vi arkivaren i en helt ny rolle, nemlig som "fund-raiser". For flere og flere arkivarer blir det viktig å skaffe penger til prosjekter som skal drives av arkivinstitusjonene. Som søknadsskriver kommer arkivaren inn i enda en ny rolle.

Seminaret "Arkivformidling mot framtidens brukere" i oktober 2003 tok opp et emne medlemmene hadde uttrykt et ønske om å diskutere, nemlig arkivformidling rettet mot skolen. Dette er et emne som er aktuelt for alle arkivinstitusjoner, både lokalt og nasjonalt, og et emne der alle er interessert i å høre noe om andre erfaringer før de selv velger hvilken kurs de selv skal ta.

Utviklingen i undervisningssektoren, blant annet ved bruk av nye medier og ABM-prosessen, innebærer et behov for Riksarkivaren om å tydeliggjøre sin formidlingspolitikk. Og kanskje rette blikket mot nye brukergrupper. Arkivarforeningen utfordret derfor Riksarkivaren til å si noe om sin formidlingspolitikk på dette området.

Astrid Holen satte oss i inn i prosjektet "Den kulturelle skolesekken". Formålet med "Den kulturelle skolesekken" er å utvikle en helhetlig og bevisst innlemmelse av kunstneriske uttrykk i realiseringen av skolens læringsmål. I tillegg til å stimulere til muligheter for at skolelever får oppleve utøvende kunstnere som teater, dans og billedkunst i sin skolehverdag, er planen også at den kulturelle skolesekken kan omfatte prosjekter som formidler kulturhistorie. Dette vil for eksempel være formidlingssituasjoner der man bruker materiale fra museer og arkiv i undervisningen. Hvilken plass har arkivene i den kulturelle skolesekken?

Arkivarforeningen hadde også invitert Jan Pimblett fra London Metropolitan Archives. Det store britiske byarkivet er kommet svært langt på formidlingssiden og henvender seg til flere nye brukergrupper som skolebarn og innvandrere. Bruken av selve arkivbygningen som møtested for de ulike brukergruppene kombinert med informasjon om arkivenes nytteverdi og bruksmuligheter var tankevekkende og inspirerende. Personlig entusiasme var et viktig virkemiddel innenfor formidlingssatsingen.

Vår innleder fra Stiklestad nasjonale kultursenter var Hildur Norum. Hun satte oss inn i formidlingstilbudet "Opplev og lær". Prosjektet har vært drevet siden januar 2001, med ønske om at dette skal legge grunnlaget for en permanent skoletjeneste ved SNK. Senteret bruker opplevelsesbaserte metoder som bygger på lek, fortelling og innlevelse. Eleven får stimulert hele sanseapparatet gjennom å delta og improvisere, i tillegg til å høre og se. Hildur Norum, som har bakgrunn som lærer og fra teaterarbeid, bruker arkivmateriale i sine undervisnings-

opplegg. Dette ga hun oss et gripende eksempel på under seminaret. Amerikabrev og arkivopplysninger om Verdalsraset i 1893 var bakgrunnsinformasjon som ga liv til dramatiseringen. Gjennom rollespillet ble fortidens mennesker levendegjort på en helt spesiell måte.

Digital skolens lærepakker i historie fra grunnskole til universitetsnivå ble også presentert på seminaret. Vi fikk også en presentasjon av læreplanen for grunnskolen for å få vite noe om det faktisk ligger et behov og venter på arkivarenes innsats her.

Siden seminarene i 2002 og 2003 har mye skjedd og arkivarrollen er i fortsatt forandring. De siste årene har for eksempel den norske arkivutdanningen utviklet seg videre med nye tilbud, noe som er av stor betydning for arkivarenes profesjonsidentitet. Tidligere var arkivarrollen noe man lærte gjennom flere års arbeid ved en arkivinstitusjon. Nå har flere og flere nytilsatte arkivarer arkivkunnskap i fagkretsen og bærer dermed med seg en oppfatning om arkivarrollen allerede fra før de blir tilsatt.

Som arkivarer har vi fått en interessant rolle å fylle, og vi får stadig nye utfordringer. Hvordan vi skal velge å formidle den arkivskatten vi er satt til å forvalte er en av disse utfordringene.

På vegne av Arkivarforeningen vil jeg takke alle innledere og deltakere på seminarene i 2002 og 2003, som gjorde sitt til at vi fikk tid til å stoppe opp og reflektere over hva vi fyller arbeidet vårt med og hvilke muligheter vi har for å utvikle oss videre som arkivmennesker til arkivfaget og arkivarprofesjonens beste.

I Arkivarollen i forandring

Arkivaryrket og historiefaget

Vilhelm Lange, førstearkivar, Riksarkivet

Yrkesbetegnelsen ”arkivar” favner vidt. Utenfor Arkivverket og andre arkivinstitusjoner møter vi arkivarer både i offentlig forvaltning og i private virksomheter – folk som har som oppgave å ta hånd om arkivene i virksomheten på en slik måte at det er mulig å finne tilbake til dokumenter ved behov. I depotinstitusjonene finner vi en annen slags arkivfolk, det er de som arbeider med historiske arkiver. Det er denne gruppen som er fokus for diskusjon i dette innlegget.

Jeg har fått til oppgave å drøfte i hvilken grad det er ønskelig eller nødvendig at en arkivar i en depotinstitusjon har et historiestudium som faglig bakgrunn, og dessuten hvilke krav til akademisk nivå en bør stille til arkivarens utdanning. Hovedfaget er et mål på forskningskompetanse. Skal arkivaren ha en forskerutdanning, eller kan vi greie oss med mindre? Svaret på det siste spørsmålet er ganske uavhengig av det første. Et tredje spørsmål trenger seg på: *Bør* arkivarer forske?

Først et historisk tilbakeblikk. Når var det at historiefaget på hovedfagsnivå fikk en så nærmest enerådende posisjon som rekrutteringsgrunnlag for arkivaryrket? Svaret ligger langt tilbake i Arkivverkets historie. Som kjent ble Riksarkivet ved opprettelsen i 1817 administrativt knyttet til finansdepartementet. De menn som ble satt til å bestyre arkivet, gjorde dette som en bistilling mens de hadde sin hovedstilling i departementet. Som departementsembetsmenn flest hadde de gjerne juridisk embetseksamen, og de brukte en betydelig del av sin tid på å løse problemer i forbindelse med overføring av arkivsaker fra Danmark. I 1834 nedsatte departementet en kommisjon som skulle stå for ordening og tilgjengeliggjøring av eldre arkiver for historisk forskning. Kommisjonen ansatte to

assistenter, Dominicus Nagel Bech i 1835 og Bernt Moe i 1837. Ut fra deres arbeidsfelt kan vi betrakte disse assistentene som Riksarkivets første egentlige arkivarer, selv om ingen av dem hadde avlagt embets-eksamen da de ble ansatt. For øvrig gir det lite mening å lete etter formell historiefaglig kompetanse på denne tiden, da en slik utdannelse ennå var ukjent ved Universitetet.

Likevel ble enkelte med sterk interesse for historie knyttet til Riksarkivet som medlemmer av kommisjonen. Den mest betydelige av dem var Rudolf Keyser, som ble oppnevnt i 1836, og som fikk stor innflytelse da Riksarkivet skulle omorganiseres i 1839. Da hevdet han at et riksarkiv "maatte ogsaa sees fra et høiere Standpunkt *som en videnskabelig Indretning.*"

Da embetet som riksarkivar for første gang ble utlyst i 1840, satte departementet som krav at aktuelle kandidater måtte ha:

- den høist fornødne Ufortrødenhed og Udholdenhed, som Ordningen og Fremfindningen av Protocoller og Documenter udfordrer
- saadanne Kundskaber i Færdenelandets Historie og det ældste norske Sprog samt Ferdighed i at læse gamle Brevskaber at det nøye Bekjendtskab til Rigsarchivets Indhold ville kunne blive frugtbart for Videnskaberne og navnlig for Studiet av Færdenelandets Historie

Synet på Riksarkivet som en vitenskapelig institusjon hadde altså fått gjennomslag. Etter departementets oppfatning var historikeren Ludvig Kristensen Daa den blant søkerne som var best skikket. Men han trakk senere søknaden, og Henrik Wergeland ble som kjent til slutt ansatt som vår første riksarkivar.

I hvilken grad skal arkivarer også identifisere seg som historikere? Spørsmålet er like aktuelt i dag som det var da Wergelands etterfølger skulle finnes i 1845. Mens Christian Lange gikk og ventet på departe-

mentets avgjørelse, skrev han følgende i brev til P.A. Munch (15.08.1845): "Ogsaa er Hr. D. Bech ude med Beviser for at man for Guds Skyld ei maa gjøre en Historiker til Archivarius, da denne har nok med alt det han ellers maa lære."¹ I 1910 ble temaet diskutert i Morgenbladet i en serie innlegg innsendt av riksarkivar Ebbe Hertzberg, professorene Yngvar Nielsen og Alexander Bugge, og arkivar E.A. Thomle. Thomle advarte mot at arkivarer skulle ha ambisjoner om å være forskere. En forsker "vilde let være utsat for at dyrke sin Videnskab i stedet for at utføre det Arbeide, som en Arkivmand skulde utføre". Som konsekvens hevdet Thomle at det ikke var riktig å kreve at en arkivar skulle være vitenskapelig utdannet.²

Likevel: Da stillingen som arkivar etter Gustav Indrebø ble utlyst i 1921, ble det satt som krav at søkere til stillingen skulle godtgjøre "ved embetseksamen eller på anden tilfredsstillende måte" at de hadde full vitenskapelig utdanning. Videre: "Ansøkere med juridisk embedseksamen eller filologisk embedseksamen med historie som hovedfag vil fortrinnsvis komme i betraktning."

Stort sett er det slik den dag i dag. For arkivarstillinger i Arkivverket gjelder følgende kvalifikasjonskrav, i følge stillingsbeskrivelsene av 1998:

- embetseksamen av høyere grad, f.eks. cand. philol., cand. jur. eller cand. polit. med relevant fagkrets, eller tilsvarende
- kontakt og kjennskap til forskermiljøenes behov og interesse, og kjennskap til forskning innenfor sitt fagområde for å vurdere materialets muligheter

Filologen har altså inntil videre inntatt første plass, med juristen som nummer to. Uttrykket "relevant fagkrets" blir av og til konkretisert i utlysingsannonsene, for eksempel ved at fagene historie eller arkivkunnskap nevnes eksplisitt.

1 Fremstillingen bygger på et uttrykt manuskript av Lajos Juhasz om Arkivverkets historie (PA 897 Juhasz, Lajos)

2 Morgenbladet 18.09.1910

Etter godt og vel 150 år er det med andre ord slik at arkivarer i det norske Arkivverket gjennomgående har studert historie og at de gjennom sin utdanning har forskningskompetanse. De har også gjennom en egen avtale forskningsrett som utgjør 2,5 dag per måned. Denne avtalen slår fast at forskning regnes som en ordinær arbeidsoppgave for arkivarer i Arkivverket.

Hvordan ser det ut i våre naboland?

I Sverige ble kravet om forskerkompetanse for arkivarer i Riksarkivet og landsarkivene fjernet i 1977. Som en mulig forklaring på dette er nevnt den enorme veksten i produksjonen av arkivmateriale som kjennetegner etterkrigstiden. Stilt overfor helt nye krav til effektivitet valgte det svenske Riksarkivet å fremstå som et rasjonaliseringsverk. Det ble ansett overflødig med forskerkompetanse for å arbeide med mengdeproblemer, kassasjonsutredninger, dokumentstyring og nye medier. En annen forklaring er at myndighetene i økende grad begynte å se på forskning som et felt for universiteter og høyskoler, og at dette ikke virket stimulerende på rekruttering av arkivarer med forskerbakgrunn. Utviklingen i Sverige kan synes paradoks, hvor de jo ellers har utviklet en formell universitets- og høyskolebasert utdanning innenfor arkivvitenskap, og stiller krav om at arkivarer skal ha avlagt eksamen i dette faget. Ved nærmere ettertanke er det naturlig. En form for "betyg" blir avskaffet - et annet må komme i stedet. En konsekvens er at avstanden mellom arkivene og forskningsinstitusjonene har økt. Det er få tilfeller av overgang mellom de to miljøene. Ikke uventet ansettes det svært få yngre arkivarer med forskerutdanning i det svenske arkivverket, de søker seg rett og slett ikke til slike stillinger.³

3 Denne problematikken er tema for to artikler i Arkiv, samhälle och forskning 1999/2, skrevet av Leif Gidlöf og Jan Lindroth (den ene arkivråd ved Riksarkivet, den andre professor ved Stockholms universitet). Begge forfatterne betoner sterkt de uheldige konsekvensene av omleggingen i Sverige.nett-sider.

I Danmark er situasjonen en annen, og på mange måter også helt ulik den norske. Statens Arkiver har i følge den danske arkivloven av 1992 blant sine oppgaver "at udøve forskning og udbrede kendskabet til forskningens resultater". Forskningen har særlig som formål å gi en vitenskapelig basis for veiledning av lesesalsgjester og for beslutninger om bevaring og kassasjon av arkivmateriale. Statens Arkiver anslår at behovet for forskerstillinger ved alle de syv underliggende institusjonene som et minimum utgjør 43 stillinger. Fordi danske arkivarer har 2/7 av sin stilling avsatt til forskning, vil dette svare til godt og vel 12 årsverk. Dette målet er ennå ikke oppnådd. Det er verdt å merke seg at forskningspolitikken ved Statens Arkiver omfattes av det nye systemet der det inngås en resultatkontrakt mellom institusjonen og Kulturministeriet, men uten at det settes opp kvantitative resultatmål for forskningen.⁴

I dette nordiske landskapet finner vi Norge et sted midt mellom Sverige og Danmark. Sverige var tidlig ute og har gått lengst i retning av å kaste de gamle gudene på havet. I Danmark har man i en periode med til dels radikale strukturendringer fortsatt å holde på en akademisk standard. Hvilken kurs skal vi legge oss på her til lands?

Jeg vender tilbake til de to hovedspørsmålene som var utgangspunktet for dette innlegget. For det første: *Skal historie hovedfag betraktes som en nødvendig forutsetning for å bli tilsatt som arkivar i Arkivverket?* Som vi har sett, har dette aldri vært noe absolutt krav. Likevel har et overveiende flertall av søkerne til ledige arkivarstillinger i dag historie hovedfag. Det er dermed stor sannsynlighet for at den best kvalifiserte er å finne blant disse. En nyutdannet historiker har oftere befattet seg med problemstillinger som er relevante for arkivarbeid enn for eksempel en fersk kandidat med et språklig hovedfag, og historikeren blir derfor ofte foretrukket. Det kan være gode grunner for at det bør være slik. Arkivarens arbeid stiller krav til innsikt i hvordan samfunnet i

⁴ Flere detaljer om forskningen i Statens Arkiver kan finnes på institusjonens internett-sider.

tidligere tider har vært organisert, hva som var typiske samfunnsfenomener til ulike tider og generell kunnskap om politisk historie og kulturhistorie. Utvelgelse og bevaring av arkivmateriale som grunnlag for senere forskning krever forståelse av hvordan historisk forskning foregår og hvordan historiske kilder utnyttes. På den andre siden er ikke historie hovedfag den eneste nøkkelen til slik visdom, og det vil alltid være ønskelig å ha arkivarer med et bredt spekter av fagkunnskaper, også på hovedfagsnivå. Jeg ser ingen grunn for at kravet om historiefaglig bakgrunn skal formaliseres ytterligere, tilstrømningen av unge historikere til ledige arkivarstillinger vil likevel i overskuelig fremtid sørge for at faget er mer enn tilstrekkelig representert. Det springende spørsmålet er om kravet til vitenskapelig utdanning skal opprettholdes.

Den gamle garden av arkivfolk i Riksarkivet hadde stor lærdom. Noen av dem var jurister og andre var teologer, men alle leste og skrev uten problemer på latin og andre døde språk, de var fortrolige med tidligere tiders håndskrift og de omgikk de gamle historiske forfattere med selvfølge. Tidene forandres. I dag er det fullt mulig å studere fag i kombinasjoner som tidligere ville vært uakseptable. Det går an å ta hovedfag innenfor for eksempel historie eller samfunnsvitenskap med støtte i fag som jus, informatikk, journalistikk og en rekke andre tradisjonelle og mindre tradisjonelle fag. Vi kan få i pose og sekk, rekruttere spesialkompetanse uten å gi slipp på forskerutdannelsen. Spørsmålet blir om kravet til forskerutdanning har noen verdi når arkivarer i praksis får så liten tid til å forske?

Arkivarer i Arkivverket har rett til 2,5 dags selvvalgt forskning per måned. Tiden kan samles opp over tre år og tas ut sammenhengende. Da forskningsutvalget for Arkivverket ble opprettet i 1995, var det ut fra et ønske om å stimulere produktiv forskning og dessuten å dreie tyngdepunktet i forskningen mer i arkivfaglig retning. I 2002 er i overkant av 20 arkivarer i gang med selvvalgt forskning, i tillegg til at noen er engasjert i etatsprosjekter. De selvvalgte prosjektene er dels

historiske, dels mer eller mindre nært knyttet opp til arkivfaglige problemstillinger. Jeg har ikke sett noen uavhengig evaluering av forskningsvirksomheten. I Danmark ble det derimot oppnevnt et utvalg av universitetsforskere med mandat å evaluere forskningen ved Statens Arkiver for årene 1993-2000. Utvalget konkluderte med at denne forskningen holdt en kvalitet fullt på høyde med universitetsforskningen, selv om den gjennomgående var mer empirisk basert enn det man kan finne på universitetene.

Dersom vi sammenligner Danmark og Norge, kan det se ut som om danskene har lagt mer energi i å utforme argumentene for hvorfor det bør forskes ved arkivinstitusjonene. Det ser også ut som om forskningsvirksomheten er satt mer i system enn her hjemme. Det er tydelig at man i Danmark ønsker denne virksomheten utvidet. Det blir poengtert at bare et fåtall forskningarbeider lar seg gjennomføre innenfor de 2/7 av arbeidstiden som er avsatt til forskning. De danske erfaringene gir viktige premisser for vår diskusjon.

De vanligste argumentene for at det ikke er nødvendig å forlange vitenskapelig kompetanse hos en arkivar kan oppsummeres slik:

- det aller meste av arkivarens gjøremål er manuelt arbeid, rutinearbeid eller saksbehandling som ikke krever vitenskapelig kompetanse
- krav om universitetseksamen på hovedfagsnivå begrenser mulighetene for rekruttering av personer med andre ønskelige kvalifikasjoner
- Arkivverket har begrensede ressurser og bør derfor ikke prioritere forskning
- arkivarene benytter seg uansett ikke av de mulighetene de har til å forske

Det er en god del sannhet i disse påstandene. Alle arkivarer vet at deres daglige dont ikke har preg av opphøyet akademisk verdighet; tvert imot går de ofte hjem fra jobben med øm rygg og skitne hender.

De vet at de kommer til kort på en rekke fagområder som yngre folk med kortere utdanning vet mye om. Ingen vet bedre enn arkivarene selv at mottak, ordning og tilgjengeliggjøring av arkiver byr på arbeid i det uendelige, og at forskning nesten alltid blir nedprioritert. Er dette tilstrekkelig sterke argumenter for å gå inn for en "svensk" ordning? Dersom vi ikke er overbevist om det, må det mobiliseres.

Hvorfor skal vi fastholde kravet om forskningskompetanse? La meg et øyeblikk vende tilbake til Sverige. Der bruktes tidligere et uttrykk som jeg ikke helt kjenner noen parallell til på norsk: *De lärda verken*. Med dette siktet man til visse statlige institusjoner innen arkiv-, bibliotek- og museumssektoren samt kulturminnevernet som rådde over spesiell kunnskap, og som også var i fronten av forskningen på sine fagfelt. Om begrepet ikke har hatt noen direkte norsk oversettelse, så er betydningsinnholdet det samme som det var i 1839 da Keyser beskrev Riksarkivet som en "videnskabelig Indretning". De samme tankene finner vi igjen i forarbeidene til den danske arkivloven: "Det er en nødvendig forudsætning for opfyldelse af arkivernes målsætning, at de råder over et bredt kendskab til den historiske forsknings problemstillinger og metoder, både nationalt og internationalt. Såvel kassation som registrering og vejledning kan således kun udføres forsvarligt på grundlag av et ajourført kendskab til forskningens metoder og problemstillinger." Etter min mening bør også vi forsøke å holde på denne tilknytningen til vitenskapelig virksomhet. Ved Universitetet i Oslo undervises det i arkivkunnskap hovedsakelig med krefter fra Riksarkivet. Hvordan skulle det være mulig å opprettholde et fagtilbud ved en institusjon som skal drive vitenskapsbasert undervisning, uten lærere i faget som selv har en vitenskapelig utdanning?

Så kan man vel hevde at det jo ikke er nødvendig at *alle* arkivarer skal være vitenskapelig utdannet - det er jo likevel bare et fåtall av dem som selv kommer bort i forskning eller som skal undervise. Kunne vi ikke ha et system der et lite antall stillinger ble definert som forsker-

stillinger, og innehaverne av disse stillingene fikk ansvar for å utrede vitenskapelige begrunnelser for bevaring og kassasjon, veiledning av andre medarbeidere, samt holde Arkivverkets fane høyt på forskningsseminarer innenlands og utenlands? Svaret blir etter min mening "Nei!". All erfaring viser at forskning er avhengig av et miljø hvor det kan finne sted en levende faglig diskusjon om de temaene som er gjenstand for forskning. Dersom dette miljøet i Arkivverket blir for snevert, vil det bli stillestående og isolert. Kontakten med forskningsmiljøer utenfor institusjonen vil avta, slik vi har sett i Sverige.

At alle arkivarer har forskningskompetanse og forskningsrett, betyr ikke at alle arkivarer nødvendigvis *skal* forske. Kanskje er det ikke en gang et mål at alle skal ha et ønske om å gjøre det. Mange er tilfredse med å ordne arkiver, svare på brukerforespørsler, drive saksbehandling og skrive en og annen artikkel i *Arkivmagasinet*. Men dersom vi ut fra dette konkluderer med at arkivarene ikke lenger skal ha universitetsek-samen på hovedfagsnivå, rykker vi grunnen bort under et større system. Vil vi at Riksarkivet, Arkivverket og andre norske arkivinstitusjoner skal fortsette å være "vitenskapelige innretninger", må vi gi forskningen et tilstrekkelig jordsmonn å utvikle seg i. Dette er verken et uttrykk for åndssnobberi eller for en lengsel etter en paradisisk tilstand som tiden har løpt fra. Jeg vil hevde at en tilstrekkelig stor gruppe arkivfolk med vitenskapelig utdanning er selve basen som de aktive forskerne rekrutteres fra. Blir denne basen for snever, vil det uvegerlig få følger for Arkivverkets potensiale som bidragsyter til arkivvitenskapelig forskning.

Arkivarien som förmedlare

Karin Sjöberg, arkivpedagog, Skånes Arkivförbund

Skånes Arkivförbund är ett regionalt arkiv för folkrörelse- och lokalhistoria med ett tjugotal förenings- och folkrörelsearkiv, stads- och kommunarkiv anslutna. Vi lägger stor vikt vid den utåtriktade verksamheten, t.ex. genom att bygga utställningar, arrangera kurser, hålla föredrag och publicera böcker. Sedan några år tillbaka har även den arkivpedagogiska verksamheten blivit en mycket viktig del av arkivets verksamhet. Eva Sjögren, tidigare chef på Skånes Arkivförbund, var under flera år en drivande kraft för introduktion av arkivpedagogik i den svenska arkivvärlden och 1997 skapade hon landets första tjänst med titeln arkivpedagog. Denna arkivpedagogtjänst har jag haft sedan dess och utifrån mina erfarenheter vill jag reflektera kring arkivarien som förmedlare: Vad är en god arkivpedagog? Vad bör en sådan göra? Ska framtidens arkivarier vara goda arkivpedagoger/förmedlare?

Jag inleder med att citera en sju år gammal pojke: "När jag tänker på min farfar som liten, tänker jag på honom i svartvitt." Troligtvis har pojken sett ett svartvitt fotografi av farfadern som liten pojke, sedan har farfadern och det svartvita fotografiet fått representera något som är gammalt, något från förr i tiden. Pojkens uttalande är egentligen inte så märkvärdigt men det väcker frågor om såväl barns förhållande till tid, som min roll som arkivpedagog och förmedlare av historisk tid.

Som arkivpedagog är det min uppgift att på olika sätt förmedla arkivens innehåll till barn eller vuxna. Ambitionen är att ge en levande bild av historien, antingen i färg eller i svartvitt beroende på vad jag väljer att visa och berätta. Med hjälp av fotografiet kan jag t.ex. ge en bild av hur farfadern såg ut som ung, vilket mode som fanns då och hur den omgivande miljön såg ut. Men det är också möjligt att tala om foto-

grafiet och kameran som en ny teknik och vad denna nya uppfinning fick för konsekvenser. Eller så kan jag tala utifrån fotografiet som historisk källa i förhållande till andra källor: Vad är en källa? I vilket syfte har källan upprättats och hur ska man förhålla sig till den? Fotografiet kan även lyftas fram som en unik källa, en värdefull arkivhandling, som måste vårdas och förvaras på ett alldeles speciellt sätt för att inte försvinna. Papperskonservatorernas uppgifter och arkivariens idoga arbete med att registrera och scanna bilderna för att upprätta ett bildregister synliggörs. Det är – som bekant – möjligt att berätta om en arkivhandling utifrån olika utgångspunkter.

Men en god förmedlare eller arkivpedagog har även förmågan att lyfta fram valda delar av arkivens enorma innehåll på ett – för olika målgrupper – intressant och relevant sätt. Dessa målgrupper kan vara elever i olika åldrar, lärare, lärarstudenter, personer från olika föreningar eller med olika yrkesbakgrund. Om man vänder sig till skolans värld bör man lyfta fram material som anknyter till innehållet undervisningen. Då eleverna i skolan läser om t.ex. utvandringen och andra världskriget kan arkivpedagogen leta fram amerikabrev och polisförhör med flyktingar som kom till landet under kriget. Arkivpedagogen ska även kunna göra ett urval av dokument som målgrupperna ej upplever som allt för svåra att tyda. Ofta är dokumenten handskrivna och handstilen problematisk att läsa, men även själva språket - de äldre orden och uttrycken – kan vara svåra att förstå.

Pedagogen ska ha förmågan att utifrån detaljerna kunna sätta in dokumenten i ett större sammanhang, både tidsligt och rumsligt. Det räcker t.ex. inte att utifrån en bouppteckning enbart lista upp alla sakerna, utan det är viktigt att kunna visa att det i bouppteckningen framträder en bild av hur denne dödes hem kan ha sett ut och vilken status personen kan ha haft i samhället. Som förmedlare bör vi också kunna dra paralleller till idag och väcka frågor: Vad omger vi oss med för saker idag? Vad säger det om den enskilda personen, om huset han/hon lever i och vad säger det om samhället i stort? Jag tror dess-

utom att det är viktigt att utifrån arkivhandlingens innehåll göra kopplingar till den omedelbara fysiska omgivningen, till hus, platser och minnesmärken, men även till museernas stora föremålssamlingar och bibliotekens böcker och tidningar. Att studera bouppteckningar kan te.x. kompletteras med att målgrupperna söker upp huset där föremålen kan tänkas ha funnits eller att man ser på liknande föremål i museernas samlingar. Kan allt detta göras, då tror jag också att historien blir levande, att det skapas en närhet till historien, till de människor och händelser som levt och verkat förr.

Men att levandegöra historien rymmer också problem. Man plockar fram polishandlingar om prostitution och kriminella, handlingar rörande de fattiga i samhället, sjukjournaler och dödböcker som visar vilka sjukdomar man drabbades av förr. Men solen sken även förr, och det fanns en trivial vardag - då som nu. En god arkivpedagog är givetvis medveten om sin egen roll som förmedlare av historien. Det är arkivpedagogen som väljer ut vilka dokument som ska visas och vilken historia som ska berättas. Arkivpedagogen kan med materialval även styra vilka tankar och frågor som ska väckas bland målgrupperna. Därför måste förmedlaren arbeta med en kritisk blick mot sig själv: Vilken bild av historien förmedlas? Är den i färg eller i svart-vitt? I vilken utsträckning förenklas och generaliseras historiska skeenden och personer? Det finns ofta en risk att personer görs antingen onda eller goda, rika eller fattiga. Det är lätt att bli en förmedlare av eländets historia eller att det mest spektakulära skildras. Många gånger tar man kanske till alla medel för att göra historien så spännande och intressant som möjligt.

För vem ska vi då vara pedagoger? Är det elever, lärare eller en bredare allmänhet vi ska möta? Ska vi vara pedagoger eller experter på arkiv? Oavsett vem vi möter så måste pedagogiken stå i centrum. Möter vi en grupp lärare som vill lära sig hur arkiven kan användas i undervisningen kan dessa givetvis inte bemötas med samma pedagogik som vi använder i mötet med en grupp elever, samtidigt är det viktigt att vara

medveten om att det i mötet med lärare inte räcker med att vara expert på arkiv eller historia. Flertalet lärare har liten erfarenhet av arkiv, oftast ingen alls, och har svårt att se hur arkivmaterial skulle kunna användas i en undervisningssituation. En arkivpedagog måste både känna till vad arkiven kan innehålla för intressant och relevant material för skolorna och ha erfarenheter av och ideer kring hur arkivhandlingar kan användas i skolundervisningen.

Just arbetet med skolorna är en viktig del i den arkivpedagogiska verksamheten. Men ska arkivpedagogen även syssla med annan förmedlingsverksamhet såsom att bygga utställningar, producera hemsidor och arrangera kurser d.v.s verksamheter som riktar sig mot andra målgrupper än elever och lärare? Om svaret är ja, kommer arkiven då att prioritera barn- och skolverksamheten? Finns det inte en starkt utbredd, om än outalad, uppfattning om att förmedlingsarbete varken är särskilt svårt eller viktigt? Här ser jag att den pedagogiska och förmedlande verksamheten måste få högre status – jämställd med arkivariernas – för att den ska kunna utvecklas och tas på allvar.

Men det är inte bara synen på den pedagogiska verksamheten som måste förändras, utan även arkivarierollen. Och kanske ska förändringen ta form redan i en arkivutbildning? Om de som utbildar sig till arkivarier, eller väljer att arbeta inom arkivvärlden, får lära sig att det utåtriktade arbetet är en del av arkivyrket så kommer det förmodligen innebära att vi ser en ökad satsning på det framöver. Kanske måste det även ske en förändring ute på arbetsplatserna så att det i tjänstebeskrivningen tydligt står att förmedlingsarbete ingår som en del i tjänsten. Även om förmedling blir en integrerad del i arkivarieryrket, behöver det inte innebära att alla arkivarier måste vara pedagogiska experter. Kanske behövs ett fåtal professionella arkivpedagoger eller arkivförmedlare. Dessa behöver kanske inte vara "fullfjädrade" arkivarier eller experter på historia, utan skulle kunna ha en bakgrund som t.ex. pedagoger/lärare eller kulturhistoriker. Naturligtvis måste de ha både erfarenhet av och kännedom om arkiven och dess innehåll.

Dessa professionella arkivpedagoger eller arkivförmedlare skulle kunna vara anställda vid de större arkiven men agera som resurspersoner för de mindre arkiven.

I Norge skapas en stark ABM-organisation inom projektet ABM-utvikling. Diskussionerna kring ABM-samarbeten ventileras livligt även i Sverige och jag ser fantastiska möjligheter för det pedagogiska arbetet om Arkiven, Museerna och Biblioteken i framtiden kan samverka med varandra. Om man från arkivens sida bara fokuserar på förmedling av de egna arkivhandlingarna så kan det, i alla fall från skolans håll, upplevas för smalt och för krävande att syssla med. Dokumenten utgör bara en del av vår historia som finns omkring oss – böcker, byggnader, föremål och miljöer utgör andra. Om de olika ABM-institutionerna istället driver en gemensam pedagogisk verksamhet så kan dokumenten likaväl som museernas föremål sättas in i ett större sammanhang i tid och rum. Tillsammans kan man erbjuda lärare och elever ett rikare och mer sammanhängande kulturhistoriskt perspektiv och på så sätt vara en samlad resurs för skolan.

I framtiden skulle det inom den nya ABM-organisationen kunna finnas ett antal kulturförmedlare eller kulturpedagoger som inte tillhörde några specifika ABM-institutioner, utan som istället arbetade som en samlad resurs för både arkiven, biblioteken och museerna mot de målgrupper som man vill nå. Dessa kulturpedagoger skulle kunna fungera som resurspersoner för olika ABM-institutioner på lokal nivå som tillsammans vill bedriva någon typ av utåtriktad verksamhet. De skulle även kunna agera som utbildare i de olika yrkesutbildningarna inom arkiv, bibliotek och museer, men även genom att arrangera kurser och fortbildningar om förmedlingsarbete för de redan yrkesverksamma inom ABM-institutionerna. De skulle även kunna utbilda lärare och lärarstudenter i hur ABM-institutioner kan användas som en del i skolundervisningen. Här skulle även kulturpedagogerna eller förmedlarna kunna producera olika typer av läromedel som antingen riktas till lärarna eller till eleverna. Detta är kanske bara en vision som möj-

ligtvis är svår att realisera. Men jag hoppas ändå att vi i framtiden ser ett antal arkivpedagoger eller förmedlare på de större arkiven som kan syssla med det jag just har beskrivit.

Slutligen: Vad är då målet med att bedriva arkivpedagogiskt eller utåtriktat arbete vid arkiven? Jo, att människor bör få kännedom om arkivens existens och vad arkiven innehåller. De bör kunna förhålla sig till den information som finns där och bli aktiva brukare av arkiven. Arkiven ska vara en resurs för olika grupper i samhället som t.ex. lärarna. Men vägen dit är lång och inte heller självklar. Jag har svårt att förstå de som inte tycker att arkiven ska bedriva utåtriktad verksamhet. Arkiven rymmer vår historia och vi som arbetar där bör därför vara mer angelägna om att skapa ett större historiemedvetande hos alla. Tänk på pojken med den svartvita farfadern. Nog bör väl han få kännedom om var historien om hans farfar finns bevarad. För vad är det annars för mening med att lägga ner så mycket tid och resurser på att spara en massa papper om ingen känner till deras existens?

Arkivaren og juridisk kompetanse

Tor Breivik, underdirektør, Riksarkivet

Forholdet til arkivlovgivningen

Arkivaren i vår del av verden har en tredelt arbeidsoppgave: mot forvaltningen/tilrettelegging og forskning/mot publikum.

Oppgaven i midten er ikke spesielt krevende hva angår jus (men ikke glem etikken! – det er her en gråsoner i grenselandet mellom etikk og jus.)

Den formelle reguleringen av Arkivverkets forhold til forvaltningen var lenge diffus, jf. J.H.Marthinsen: Norske arkivbestemmelser 1817–1983. Først fra begynnelsen av 1960-tallet fikk vi et første forsøk på et sammenhengende regelverk som skulle regulere dette forholdet. Riksarkivarens hjemmel for å gi ønskelige påbud til forvaltningen var riktignok fremdeles til dels svakelig, men det ble nå på en bedre måte enn tidligere mulig å vise til regelverk og ikke bare påberope seg arkivfaglig skjønn og sunn fornuft.

Ser vi i Riksarkivets kopibok for de drøyt 30 årene da vi hadde denne situasjonen, finner vi likevel ikke veldig mange konkrete henvisninger til det gjeldende regelverket – fremdeles kan mye av Riksarkivets kontakt med forvaltningen framstå som relativt skjønnsmessig. Men å beskrive situasjonen slik er neppe helt rettferdig. Fordi regelverket både fra Arkivverkets side og fra store deler av forvaltningen nok ble oppfattet som ikke særlig sterkt, forsøkte Arkivverkets representanter ofte å komme fram til omforente løsninger som partene kunne leve med på hver sin side. Og da ble litt runde formuleringer noe man tydde til for å holde en dialog i gang.

Men i Arkivverket var man ikke helt bekvem med denne situasjonen, og heller ikke i forvaltningen ble slik skjønnsmessig behandling alltid oppfattet som en god framgangsmåte. Statens rasjonaliseringsdirektorat (nå Statskonsult) satte på slutten av 1970-tallet i gang sitt i Arkivverket etterhvert berømte Prosjekt 254. Litt ut på 1980-tallet kom Riksarkivaren inn og var med på avrunde prosjektet, på den måten at regelverket fra 1960-tallet ble gjennomgått og noe modernisert, men uten at reglene ble noe særlig klarere og strammere av den grunn.

Parallelt med gjennomgangen av regelverket på 1980-tallet begynte Riksarkivaren å arbeide aktivt for at Norge skulle få en arkivlov, slik mange andre land etterhvert hadde fått, herunder våre nordiske naboland. Nå var det slett ikke ønsket om å få noe som "alle andre" hadde som var beveggrunnen – det var derimot ønsket om å sette Arkivverket bedre i stand til å løse de oppgaver som det var pålagt og ville bli pålagt, som var bakteppet. Tanken om en egen arkivlov på dette grunnlaget var slett ikke ny. Allerede riksarkivar Koren fremmet under 1. verdenskrig et konkret forslag om en slik arkivlov. Men forslaget ble etter høring i tre statsetater og utredning i Justisdepartementet begravet med den begrunnelse at om en slik lov skulle få noen praktisk betydning, ville den bety store utgifter for både stat og kommuner.

På 1980-tallet ble det lagt stor vekt på at en arkivlov som skapte klare ansvarsforhold ville gi mer rasjonelle arkivtjenester og at de økonomiske konsekvensene derfor også hadde en pluss-side. Det tok likevel lang tid å komme så langt at det ble vedtatt en lov, og like lang tid deretter for å få satt den i kraft. Men fra 1. januar 1999 forelå det en lov, med en nokså detaljert forskrift, der offentlige organer var pålagt en god del konkrete tiltak i arkivsammenheng, og der Riksarkivaren var gitt noen fullmakter til å fastsette ytterligere forskrifter.

Nå skulle det være slutt på den skjønnsmessige behandlingen av arkivspørsmål – trodde vi vel. Men her lå det i hvert fall to skjær i sjøen. For det første vil det stadig dukke opp spørsmål som ikke er konkret

besvart i lov og forskrift, eller der det med åpne øyne er forutsatt at man skal bruke skjønn innenfor de rammer som regelverket setter – slik det ofte må gjøres når lover skal praktiseres. For det andre var det nok en mental omstillingsprosess for flere av oss når vi nå skulle begynne å administrere et konkret lovverk.

Å administrere en lov krever uansett en presis bevissthet med hensyn til hva loven (og forskriften) egentlig sier. Når vi eventuelt kommer til det punkt at det skal utøves skjønn, må vi fremdeles være helt presise med hensyn til hvor vi henter hjemmel til å utøve dette skjønnet. Poenget er her at det ikke nytter å ha en arkivfaglig begrunnet oppfatning om hvordan ting burde være, dersom denne oppfatningen ikke kan baseres i arkivloven med forskrifter.

Dette får konsekvenser for hvordan vi må utforme våre brev og vedtak. For det første må vi, slik vi egentlig også måtte tidligere, fortelle nøyaktig hva vi ønsker at mottaker skal gjøre. Dernest må vi altså også fortelle presist hvilken hjemmel vi har for å pålegge mottaker å gjøre det vi ber om. Endelig er vi forpliktet til å fortelle mottaker hva dette organet kan gjøre dersom man ikke finner å ville etterkomme våre ønsker, dvs. hvilke klagemuligheter som finnes og hvordan man skal gå fram dersom man ønsker å benytte seg av slike muligheter.

Juridiske referanser er en egen sjanger, men vel ikke verre enn at enhver saksbehandler kan lære seg å sette opp slike. Hovedpoenget er at referansen må være så presis at det ikke kan være tvil om hva det er man refererer til. Det kan noen ganger være nødvendig å presisere helt ned til setningsnivå for at det skal bli klart hva man sikter til. Dette i motsetning til kildereferanser i historiske framstillinger, der man ofte nøyer seg med en henvisning til verk og side, eller til dato på et dokument.

Jeg ser det slik at det er måten å oppgi referanser på, som mange ganger skiller juristen og historikeren – å finne fram til kilden har også

historikere erfaring med. Det juristen kaller "forarbeidene" er ofte det historikeren kaller "kildene". Men går vi litt bak dette faktum igjen, finner vi også her en forskjell når det gjelder hvordan man forholder seg til forarbeidene/kildene. Historikeren samler de opplysninger han kan finne og setter disse sammen slik at hun kan forme en begrunnet hypotese om hva som har skjedd og om hvordan eventuelle sammenhenger kan antas å ha vært. Juristen gjør for så vidt noe av det samme – hun kan også forme begrunnede antakelser, men da i betydningen av hva som kan være ment. Jeg våger den påstand at juristene i hvert fall ofte også her går mer ned i detaljene og er mer presise med hensyn til å referere til hvilke formuleringer man finner å kunne eller burde legge vekt på. Og i hvert fall er det slik at juristene ikke kan trekke inn enhver informasjon som måtte berøre et aktuelt tema – skal man tolke en lov og/eller forskrift ved å referere til forarbeidene, må man naturligvis holde seg til det som strengt tatt er nettopp forarbeider til loven/forskriften. Her oppfatter jeg at historikeren står noe friere når det gjelder å benytte seg av omkringliggende informasjon. Men historikerens tilnæringsmåte vil altså ikke være helt ut anvendelig når tolkningen skal brukes til å pålegge noen å forholde seg på en bestemt måte.

Forholdet til publikum – tilgjengelighet og taushetsplikt

Det er annet lovverk enn arkivloven med forskrifter som også står sentralt i en arkivars arbeid i dag. Da jeg begynte i Arkivverket for en mannsalder siden, nærmere bestemt 17. januar 1977, ble det meg for eksempel fortalt at i den grad Riksarkivet i det hele tatt hadde departementsarkiver som var yngre enn 50 år, så var ikke disse uten videre fritt tilgjengelige. Så vidt jeg kunne forstå, bygget denne regelen på sedvane. Det ble stilt visse krav om forskningsbakgrunn for å kunne få innsyn i slike arkiver. Et år eller to senere nærmest oppdaget jeg at det faktisk fantes et regelverk som i hvert fall delvis dekket dette. Fra 1. januar 1978 var det nemlig gjort en lovendring i forvaltningsloven, som skulle innebære at tidligere sedvane, interne instruksjoner m.m. ble

kodifisert som gjeldende rett. Kort gikk dette ut på at det skulle gjelde en generell taushetsplikt for offentlige tjenestemenn om visse typer opplysninger som man fikk kjennskap til gjennom sitt arbeid, og denne taushetsplikten skulle som hovedregel gjelde i 60 år. Et mulig unntak fra dette var at forskere kunne få adgang til samme typer opplysninger mot at de aksepterte samme taushetsplikt.

Bortsett fra at 60-årsregelen ganske straks ble det nye referansepunktet, opplevde nok mange det slik at de nye lovbestemmelsene ikke innebar noe nytt – de skulle jo bare være kodifisering av gjeldende rett. I bestemmelsene var det lagt inn et godt rom for skjønn på flere områder, for eksempel hva som skulle anses som en taushetsbelagt opplysning og hva som skulle legges i begrepet forskning. (Skjønt når det gjaldt det siste var vel ikke rommet for skjønn ment å være så stort som noen av oss først trodde.) Vi var nok heller ikke helt fortrolige med begrepet forvaltningsvedtak og hva det innebar av plikter overfor den det gjaldt å fatte et vedtak av denne typen, både når det gjaldt plikt til å sørge for at saken ble tilstrekkelig opplyst, for eksempel ved å innhente opplysninger, og når det gjaldt å gi søker opplysning om dennes rettigheter, først og fremst til å klage over negativt vedtak.

Denne følelsen av å ha stort rom for skjønn, sammen med utstrakt delegering av myndighet til å treffe vedtak, måtte nødvendigvis føre til ulik praksis i ulike deler av Arkivverket. Så sent som ved Norsk Arkivseminar i Tromsø i 1993, der jeg holdt en innledning med tittelen ”Innsyn og tilgjengelighet”, og gjorde rede for gjeldende regelverk, fikk jeg etter innlegget spørsmål fra salen, fra en arkivar med rundt 15 års praksis, om det var så at det ikke lenger var anledning til å bruke sunn fornuft?

Og her ligger kanskje kjernen av problemet: samfunnsvitere generelt og historikere spesielt vil ha en tendens til å mene at det å bruke skjønn er det samme som å bruke sin fornuft, i betydningen å gjøre det man selv synes vil være best. En slik holdning vil lett kunne leve i

fagmiljøer med innslag av anvendt forskningskompetanse, som blant arkivarer i Arkivverket.

Men det finnes mange miljøer der samfunnsvitere fungerer godt som saksbehandlere, med strengt krav til former og formaliteter. Men rammebetingelsene er da gjerne slik at det er et solid innslag av jurister i det samme miljøet, og den kompetanse som etterspørres hos medarbeiderne er i mindre grad den forskningsmessige kompetansen.

Forholdet til andre aktører

Et tredje lovområde som jeg også vil nevne her, ble aktualisert for oss tidlig på 1980-tallet. Det dreier seg om den daværende Personregisterloven, satt i verk fra 1978. Problemet var at det med hjemmel i denne loven ble det gitt bestemmelser som gikk inn på det vi mente var Riksarkivarens fagområde. Motparten her var Datatilsynet, et organ bemannet nesten utelukkende med jurister. Her møtte vi altså en juridisk skolert motstander på det vi mente skulle vært vår hjemmebane. Vi ble imidlertid tvunget til å spille på deres premisser. Og når forholdet mellom Arkivverket og Datatilsynet i dag må beskrives som godt og profesjonelt, skyldes det nok i stor grad at vi lot dem forstå at vi aksepterte spillereglene og framførte våre synspunkter innenfor de rammene som disse reglene gav oss. Her var det altså en dyd av nødvendighet først å akseptere og anerkjenne jussen for i det hele tatt å kunne nå fram med argumenter som representerte det vi oppfattet som fornuftig.

Konklusjon

Dette siste er altså et eksempel på at også samfunnsvitere, les historikere, kan tilpasse seg juridisk tenkemåte, og oppnå resultater ved hjelp av denne innsikten. Og som nevnt finnes det mange miljøer der det er åpenbart at nettopp dette har skjedd. Min konklusjon så langt blir altså at det ikke skulle være til stede avgjørende hindringer for at arkivaren skulle kunne gjøre jobben sin uten å være jurist. Men det er

en faktor som etter min oppfatning er avgjørende i så måte: Arkivaren må akseptere at hun i mange, og flere og flere, sammenhenger er saksbehandler i formell forstand og ikke en fri forsker. Konsekvensene av å ikke forholde seg slik, er jeg redd lett fører til at Arkivverket ikke blir tatt helt alvorlig og derfor havner på sidelinjen.

Men det hele forutsetter naturligvis at skolering i aktuelt regelverk er en viktig del av arkivaropplæringen.

Formidling for folk flest? Riksarkivarens formidlings- politikk

Riksarkivar John Herstad

Innledning

Store deler av Arkivverkets virksomhet er formidling i en eller annen form. De siste årene har temaet formidling vært diskutert ved et utall seminarer og konferanser blant arkivfolk. Selv har jeg tilkjennegitt synspunkter både gjennom foredrag og debattinnlegg de seneste årene om arkivenes formidlingsrolle. Dersom noen konklusjon kan trekkes så langt, må det være at vi på kort tid har kommet langt innen mange felter i forhold til tilgjengeliggjøring og formidling på det moderne samfunns premisser. Vår egen bevisstgjøring i relasjon til temaet, er viktig og innebærer at vi kommer til å arbeide systematisk med problemstillinger innenfor dette feltet i tiden fremover.

Statsbudsjettet setter naturlige grenser for hvor stor del av midlene som kan brukes til å formidle Arkivverkets budskap. Det må harde prioriteringer til. Ressursene er knappe og nye tiltak må vurderes nøye. Men vi har tilegnet oss mer kunnskap innen formidling, og jeg vil trekke fram noen punkter der Arkivverket har fastsatt en kurs, og påpeke noen felter der vi ønsker å sette større fart.

Omvisninger og brukerbesøk

Riksarkivet og statsarkivene gir gjennom året mange ulike grupper anledning til å bli kjent med arkiv og arkivarbeid gjennom omvisninger. Det er skoler, høyskoler, universiteter, foreninger, bedrifter eller enkeltpersoner som tar kontakt med Arkivverket. Foreløpig har vi ikke selv vært initiativtakere. Årsakene til dette er flere. Blant annet

er ikke de fleste bygningene våre planlagt til å ta imot store omvisningsgrupper. Ressursene har heller ikke vært styrt mot effektiv prioritering når det gjelder omvisninger. Så langt har alle som har ønsket omvisning hos oss, fått det.

I Riksarkivbygningen har omvisningene det siste året blitt satt i system og kvalitetssikret slik at alle som besøker Riksarkivet og Statsarkivet i Oslo nå er garantert å få vite et minimum om arkiver, arkivskapere, Arkivverket og Arkivloven. Dette står ikke i veien for individuelle tilpasninger i omvisningene. Så langt mulig oppfyller vi ønsker om å se arkiver som er av særlig interesse for gruppene.

Som offentlig institusjon bør vi i utgangspunktet kunne ta imot enhver gjest som ønsker det også til omvisninger, men vi må se på hvorvidt vi bør prioritere enkelte grupper sterkere enn andre. Etter hvert som profesjonaliseringstiltak settes i verk, ser vi at det må prioriteres i forhold til hvem vi skal invitere på omvisning og hvem vi skal bruke ekstra tid på under omvisningene. Våren 2003 prøvde vi ut egne omvisninger for lesesalgjester, noe som ble svært godt mottatt. Konseptet med brukermøter for de besøkende har vært vellykket i Danmark, og vi burde kunne tilby det samme i forbindelse med omvisninger for denne gruppen. Da kan lesesalgjestene et par ganger i semesteret gjennom omvisningen få forståelse for hvorfor de nødvendigvis må fylle ut rekvisisjonene så nøyaktig, de vil få se hvordan arkivsakene vanligvis blir oppbevart og de vil få se noen av våre klenodier. I tillegg vil de få møte arkivpersonale i dialog over et tema og en kopp kaffe.

Skoleverket

Eldre skoleelever og studenter er også en naturlig gruppe å henvende seg til. Dette er en viktig gruppe for oss. Skoleverket forandrer seg i retning av mer og mer prosjektarbeid, og arkivene bør være en naturlig samarbeidspartner for skolen. Det er et behov for å nå ut til yngre

brukere av arkivkilder, samtidig som vi kan formidle arkiv- og historie-kunnskap i tråd med skolens læreplaner. I skoleverkets læreplan L97 for 8.-10. klasse defineres målene for historieundervisningen i samfunnsfaget blant annet slik: *Dei skal arbeide med, analysere, og vurdere historiske kjelder og ulike historiske framstillingar.* Vi må være med å skape en tidlig bevisstgjøring hos elevene når det gjelder arkivene som en viktig del av kulturarven og som en forutsetning for å kunne formidle historie til nye generasjoner. Vi vil kunne tilby en ”pakkeløsning” over gitte tema, kanskje i kombinasjon med web-tjenester og andre institusjoner i ABM-sektoren. Det er vel ingen tvil om at skoleverket vil ha bruk for slike løsninger, særlig ungdomstrinnet og videregående skoler der kildelære også er en del i læreplanene. Arkivverket er en viktig institusjon skoleelever bør kjenne til, og som besøksinstitusjon kan vi kombinere mange fag og emneområder. Erfaringer fra omvisninger i Riksarkivbygningen sier oss også at dette er en enestående måte å engasjere innvandrerungdom på. Men dette er et felt hvor det er lett å gape over for meget. Vi må ile langsomt og ha full kontroll med hva vi vil og hvor vi vil med vår aktivitet rettet mot skoleverket.

Universitetet

Likeledes bør det satses aktivt mot universitetsmiljøene. Når hovedfagsstudentene tidligere har kommet til arkivet, har de allerede hatt en problemsstilling å arbeide med i hovedfagsoppgavene sine. De kan ha startet å arbeide med tema de kanskje ikke selv direkte har valgt, og mange studenter har gått glipp av arbeid med arkiver. Med de omleggingene i studiene som nå er foretatt, vil det bli enda viktigere at vi i arkivene er tidlig ute med å presentere oss. Vi må kunne tilby arkiver og problemområder som er overkommelige for den enkelte student på det nivå han eller hun måtte befinne seg i studiene. Dette må vi gjøre i samarbeid med universitetene, og dette må gjøres tidlig. Førstesemes-terstudentene i historie bør få tilrettelagt et opplegg i arkivet, og foreleserne deres må overbevises, dersom det er nødvendig, om at det er

verdt å bruke tid på dette. Ingen besøkende i arkivet er så enkle å begeistre som denne studentgruppen. Det må vi utnytte.

Direkte formidling mot større forskningsprosjekter

Vi ser også at universitetsprosjekter av og til planlegges uten at arkivernes omfang og tilgjengelighet først er undersøkt godt nok. Både studenter, veiledere og arkivpersonale har fått seg noen overraskelser her. Det skaper også en uholdbar arbeidssituasjon for våre saksbehandlere når store prosjekter der tilgang til klausulert arkivmateriale er en forutsetning, settes i gang uten forvarsel. Gjennom et tettere samarbeid med forskningsinstitusjonene vil vi kunne foreslå løsninger på bakgrunn av vår kjennskap til kildematerialet, og det vil lette arbeidet for studenten, for veilederen og ikke minst for oss som arbeider med arkivene. Vi vil også kunne være forberedt i forhold til å ha klargjort aktuelt materiale, og dette vil være tidsbesparende for alle parter.

Til slikt arbeid bør det opprettes mer systematisk kontakt mellom Arkivverket og universitetsmiljøene. Arkivarene har gode kunnskaper i å bruke forskjellige typer arkivfaglige verktøy for å finne fram til aktuelt kildemateriale. Det ville derfor være en fordel om større Universitetsprosjekter tidlig på en nærmere avtalt måte inkluderer en arkivar i sine prosjektgrupper. På den måten kan arkivaren bli en nyttig sporhund for det aktuelle prosjektet. Arkivaren kan komme med forslag til relevante arkivsaker som kan være aktuelle for problemstillingen og grave frem nye kilder. Hun eller han kan også drive opplæring for prosjektdeltakerne i bruk av Hovedkatalogen, ASTA og andre aktuelle registre. Dette vil være formidling av arkivmateriale som er tilpasset et annet behov enn vanlige forespørsler over skranken. Formidlingen vil bli mer forutsigbar og kvaliteten vil derfor også kunne bli høyere på den tjenesten vi leverer. Gjennom en slik personalbruk vil vi også styrke den vitenskapelige kompetansen som ligger i arkivarrollen, og arkivaren vil bli en faglig ressurs større universitetsprosjekter vil kunne dra nytte av.

Vi må bli mer dagsaktuelle

I arbeidet vårt støter vi stadig på interessante kilder. For å skape interesse om arkiv bør vi bli mer dagsaktuelle og komme folk mer i møte. Tema som fenger, kilder som i form eller uttrykk er interessante, bør finne veien til nyhetssidene våre på nettet og i tidsskrifter og aviser. Det er imidlertid svært viktig her at vi ikke lar oss presse til å lage "sensasjoner", men formidler arkivopplysninger og arkivnyheter på en profesjonell måte. Ved å presentere spennende og viktige arkiver vil vi representere en enda mer levende institusjon i folks bevissthet. Vi bør også på en langt mer systematisk måte enn hittil skape oppmerksomhet om nye arkiver som åpnes for forskere og andre brukere.

Større arrangementer

De siste årene har Arkivverket deltatt i store arrangementer som den nordiske Arkivenes dag første lørdag i november, og Forskningsdagene i september. Dette er ny og upløyd mark for oss. Arkivenes dag er en festdag for vår faste tilhengerskare fra lesesalene, men gjennom aktive informasjonsplaner og interessante programmer, har vi også nådd ut til grupper som ikke er like kjent hos oss. På Forskningsdagene er vi blitt møtt av positive kommentarer fra andre forskningsinstitusjoner. Vi hører hjemme blant dem. Det er viktig at vi synes blant andre lignende institusjoner, og vi kommer i kontakt med mennesker som ellers aldri ville funnet veien til lesesalen vår. Slike arrangementer; Forskningsdager, Arkivenes dag, slektsforskerdager og lignende, er fine fora for oss. Vi presenterer oss i en annen sammenheng og viser hvilke kvaliteter vi har. Vi skaper kanskje ikke de største overskriftene, men vi er til stede og vi blir med tiden mer kjent som institusjon. Større vekt på bruk av arkivbygningene og de tilgjengelighetsmulighetene vi har, vil nå bredere lag i samfunnet.

Bedre web-løsninger

I denne sammenhengen ønsker vi bedre web-løsninger. Kataloger og kilderegistre som er tilgjengelige på nettet blir flere og bedre. Det gjør søkemulighetene også. Dette er en fin tjeneste vi kan yte publikum. Den kan bli enda bedre dersom vi har web-løsninger som gjør arkivmaterialet enda mer interessant for den som sitter foran skjermen. Kildene gjør seg aller best i original på lesesalen, det mener nok alle arkivfolk, men for å skjerpe interessen og gjøre det interessant å reise den ofte lange veien til arkivet, må vi bruke flere ressurser på dette mediet. Skoleelever og studenter vil lettere kunne tilegne seg bakgrunnskunnskap, og temarelatert oppgaveløsning kan bli tilrettelagt på en morsom og lærerik måte. Tips til slektsgranskere, forskere og andre kan legges fram på nye måter, noe som vil være til nytte både for dem og oss.

Utstillingene våre blir nå nesten uten unntak lagt ut på nettet, tilrettelagt for dette mediet. Egne nettutstillinger produseres også. Flere og flere "smakebiter" fra arkivene våre havner i utstillinger på nettet, men det arbeides også med temarettede utstillinger. Månedens dokument for 2003 der helsetemaet er tatt opp, er ett eksempel. Samarbeidet med Statistisk Sentralbyrå om folke- og boligtellingsene et annet. Her har vi sjansen til å vise spennvidden i arkivmaterialet, kombinere bildebruk med tekst og invitere nettbrukerne til interaktive handlinger. Særlig er mulighetene mange overfor skoleelever og studenter. De tekniske begrensningene som arkivarer møter, må overvinnes. Vi må samarbeide med teknisk kyndige fagfolk som kan tilrettelegge arkivmaterialet slik vi ønsker det.

Nettet som medium er også en utfordring pedagogisk. Tilrettelegging av kulturarven i nasjonale institusjoner forutsetter gode kunnskaper om hva som er god nettpedagogikk. Som arkivarer trenger vi å heve kompetansen vår på det feltet. Noen fasit for god metodisk tilnæringsmåte for kulturformidling over nettet eksisterer ikke i Norge nå, selv om det er drevet forskning på interaktive metoder på nettet i for-

hold til yngre brukere. Vi må ta utfordringen og være med på å utarbeide, tilrettelegge og gjennomføre slike pedagogiske metoder.

Arkivkilder på nettet vil gjøre seg enda bedre dersom de blir satt inn i sammenhenger som gjerne krysser grenser både når det gjelder arkiv, medier og institusjoner. Samarbeid om elektronisk kataloginformasjon og tilgjengeliggjøring av den, er et første skritt, og et svært viktig felles mål for ABM-samarbeidet. Dette har vi understreket sterkt i en rekke sammenhenger tidligere. I enkeltprosjekter, særlig med lokal forankring, vil arkivet virke som ressurs i enda større grad enn det allerede gjør. Det kan skje ved at Arkivverket går inn som samarbeidspartner i web-prosjekter som drives av lokale institusjoner i ABM-sektoren. Det handler ikke alltid om å ha hovedansvaret. Vi må også kunne prioritere å være en viktig støttespiller i lokale formidlingsprosjekter. Slike erfaringer vil være verdifulle for oss, vi vil samle på dem og etter hvert bygge oss opp bedre kompetanse på fagområdet.

Avslutning

Med vår formidling nå legger vi grunnlaget for hvem som blir fremtidens brukere av arkivene. Det er vi som definerer hvilke grupper som vil bruke våre kunnskaper. Ved å være aktiv i vår formidling ønsker vi også å nå fram til andre brukergrupper enn de tradisjonelle lesesalgstjene. Vi i Arkivverket ønsker at institusjonene våre skal være levende institusjoner, institusjoner som kan være møteplasser for læring og utvikling hos høyst forskjellige brukergrupper.

”Den kulturelle skolesekken” – Prosjektets intensjoner og arkivenes rolle

Astrid Holen, seniorrådgiver, utviklingsavdelingen, ABM-Utvikling

Jeg har en drøm, eller en visjon:

Om 30 år er det ingen som diskuterer om vi skal ha opera i Norge, men hva slags innhold den skal ha.

Om 30 år er det ingen som vrir seg forlegent i stolen når Dagens Næringsliv spør om hvilke bøker som ligger på nattbordet.

Om 30 år er det lokale museum langt mer attraktivt for folk flest enn lørdagsunderholdningen på NRK.

Om 30 år er det ingen som ikke vet forskjell på en kanon og en kanon.

Det handler om kulturell oppdragelse og kulturell forståelse, det har dere sikkert forstått. I denne forsamlingen trenger jeg ikke argumentere for hvorfor møtene mellom elevene og profesjonell kunst og kultur er viktig. Det vet vi. Vi har skjønt at kunst og kultur gir næring for sjelen, like nødvendig som fisk og frukt for kroppen.

Og hvis det er noen som fortsatt trenger gode argumenter for HVORFOR, er det bare å gå til Læreplanen (L97). Der er det argumenter i fleng.

Her er forsiden på L97 – er den ikke vakker? ”En levende sjel” heter kunstverket. Og det er den levende sjelen det handler om.

Om meldingene:

St.meld. nr. 38 Den kulturelle skolesekken og St. meld nr. 39 Ej blot til lyst. Om kunst og kultur i og i tilknytning til skolen blir nå

behandlet i komiteene i Stortinget. Den første skal behandles av Stortinget 27. 11, den andre i jan/feb. neste år. Begge meldingene har identiske målformuleringer for DKS:

Målsettingen med Den kulturelle skolesekken er:

- å bidra til at elever i grunnskolen får et profesjonelt kulturtilbud.
- å legge til rette for at elever i grunnskolen lettere skal få tilgang til, gjøre seg kjent med og få et positivt forhold til kunst- og kulturuttrykk av alle slag.
- å bidra til å utvikle en helhetlig og bevisst innlemmelse av kunstneriske og kulturelle uttrykk i realiseringen av skolens læringsmål.

Dette er ikke noe nytt, og på mange måter i tråd med det mange har gjort så langt. Vi har hatt skolekonserter gjennom Rikskonsertene i over 30 år, vi har hatt skoletjeneste ved en rekke museer, bibliotek har vært og er en viktig læringsarena for mange, mange elever, vi har forfatterbesøk, teaterforestillinger og det er mange kunstnere som arbeider med elevene i skolen. Dette er viktige og nødvendige elementer i Den kulturelle skolesekken.

Det nye er bl.a. at vi søker å tenke helhetlig og systematisere det som foreligger av samarbeid mellom skolen og kulturlivet på alle tre nivåer, sentralt, regionalt og lokalt, at vi prøver å finne ordninger som gjør at det som kommer oppleves som stimulans og ikke merarbeid, at vi oppmuntrer skolene til å lage en plan for hvordan kulturmøtene kan komme inn i skolehverdagen, og at møtene er slike at skolen selv kan se seg tjent med det.

Vi har laget noen **suksessmål** som skal gjennomsyre arbeidet vårt:

Varig tiltak. Den kulturelle skolesekken skal etableres som et varig tiltak i den enkelte skole og kulturinstitusjon, til beste for alle elever i

grunnskolen. Det betyr at vi må ile langsomt. Ting tar tid. Vi skal ikke ha alt på plass i morgen, men kanskje om noen år.

For hele grunnskolen. Den kulturelle skolesekken skal omfatte alle grunnskoleelever i landet.

Basis i L97. Den kulturelle skolesekken skal inngå i arbeidet med kvalitetsutvikling i grunnskolen på basis av Læreplanverket (L97). Det betyr at forankringen i skolen er viktig.

Høy kvalitet. De kunst- og kulturuttrykkene som presenteres i grunnskolen skal gjennomgående holde høy kvalitet, både kunstnerisk og formidlingsmessig. Det betyr at vi ønsker å alliere oss med profesjonelle krefter.

Regularitet. Elevene skal sikres et regelmessig tilbud med stor bredde i uttrykksformer og kunst- og kulturuttrykk.

Bredde. Hele kunst- og kulturuttryksfeltet skal være representert i den kulturelle skolesekken: Musikk, scenekunst, visuell kunst, litteratur, film, kulturarv, eller kombinasjoner av disse. Og kanskje nettopp kombinasjonene blir viktige, og her er det mye upløyd mark og mye utforskning som kan gjøres.

Samarbeid skole – kultur. Det skal tilstrebes et likeverdig samarbeid mellom kultur- og skolesektoren på alle nivåer.

Lokal forankring. Utformingen av Den kulturelle skolesekken må i første rekke skje lokalt, i den enkelte kommune.

Alle skal eie. Alle skal kunne kjenne et eiendomsforhold til Den kulturelle skolesekken. Det sikrer lokal entusiasme, og gir rom for mange lokale varianter.

Det er mange utfordringer i det arbeidet som står foran oss for å etablere Den kulturelle skolesekken som et varig tiltak for alle barn og ungdom i den norske grunnskolen. Norge har i dag ca. 600 000 grunnskoleelever, fordelt på ca. 30 000 klasser i 3260 skoler i 434 kommuner spredt over hele landet.

En stor utfordring er å få til et bedre samspill mellom grunnskolen og andre ressurser i lokalmiljøet. Som kulturskolen, biblioteket, museet, lokale arkiv, kirken, kinoen, lokale kunstnere, kunstinstitusjoner og –miljøer, som en del av arbeidet med Den kulturelle skolesekken.

Og jeg mener bestemt at kraften i den kulturelle skolesekken ligger lokalt. Kommunen som skoleeier må selv ønske å satse på kultur, ønske å bidra til at skolesekken skal få den nødvendige lokale forankring. Og her kan arkivene være med som viktige støttespillere. (jeg kommer tilbake til det).

Alle disse er viktige samarbeidspartnere i Den kulturelle skolesekken. Vi trenger i det hele tatt å samarbeide med alle eksisterende institusjoner om vi skal nå det målet som er skissert oss: Å gi alle grunnskoleelever en fullverdig kulturell skolesekk, som inneholder møter med nåtid og fortid, med skapende krefter og profesjonell formidling.

Vi ønsker ikke noe sterkt byråkrati. Det er viktig *ikke* å bygge opp nye institusjoner, men å bygge på det vi har, både lokalt, regionalt og nasjonalt. Vi trenger kompetanseutvikling både for lærere, kunstnere og kulturarbeidere. Og vi trenger ikke minst å stimulere til nyutvikling: nye møter på nye måter.

Litt om økonomi:

Ordinært statsbudsjett:

2001: 17 mill – til fylker og sentrale institusjoner

2002: 12, 3 mill – til fylker

2003: 12, 8 mill – til 20 museer

Tippemidlene

2003: 60 mill

2004: 120 mill

fra 2005: 180 mill

Økonomi 2003

Til fylkene: 36 millioner kroner
samarbeid skole/kultur
lokal forankring
ikke administrasjon, men mer kunst og kultur

Prosjektmidler: 24 millioner kroner
visuell kunst, scenekunst, musikk, leselyst, kulturarv
og vitensentra

Vi holder på å vurdere ca. 1700 søknader om prosjektmidler for inneværende år, og midlene er altså fordelt på følgende måte:

- Visuell kunst: 3 mill.
- Scenekunst: 5 mill.
- Musikk: 3 mill.
- Litteratur og leselyst: 5 mill. + UFD-midler
- Kulturarv: 3 mill. (2005)
- Vitensentra: 5 mill.

I parentes bemerket, det er – utover museene – ingen arkivinstitusjoner som har søkt om midler, så vidt vi har brakt på det rene.

Så har jeg fått i oppgave å svare på hvordan arkivenes rolle kan være,

og hvordan arkivrelaterte formidlingsprosjekter kan finansieres gjennom DKS.

Arkivene er på plass allerede. Jeg kjenner til prosjekter som bruker arkivene som kilde (eks. bydel Sagene-Torshov). Det står i kriteriene ved utlysning av årets prosjektmidler under kulturarv at prosjektene skal utvikle, prøve ut og evaluere nye formidlingsmetoder og tilbud. De skal etablere samarbeid mellom skolen og museer, arkiver, kulturminnevernet, historielag, foreninger og andre.

Jeg kan ganske mye om DKS, men forholdsvis lite om arkiv. Men det som slår meg i første omgang er at i *arbeid med kulturminner* og for eksempel *slektsforskning* vil arkivene være viktige og nødvendige hjelpemidler. Men selvfølgelig går det videre enn det. I alt arbeid med fortiden og bruk av kilder i den sammenheng er arkivene støttespillere. Og det gjelder ikke bare i samfunnsfaget, der en kan finne god legitimitet i L97, men i alle fag: musikk, kunst- og håndverk (folkemuseene og arkivene der) og mediefag (NRK og norsk filminstitutt), for bare å nevne noen. Men om dette vet dere så mye mer enn meg.

Jeg har kikket på en svensk bok ”Historia på riktig! – arkivpedagogikk i praktiken” som kan være et nyttig hjelpemiddel til å komme videre. I tillegg har jeg lyst til å gi dere noen tips – før dere begynner å tenke på å søke midler:

Les L97, særlig generell del og planen for samfunnsfag

Kartlegg ressurser i lokalsamfunnet. Gjør et grundig markarbeid: hvem/hvilke institusjoner, organisasjoner, enkeltpersoner etc. kan det være fruktbart å samarbeide med?

Vær kreativ og tenk nytt. Hvordan kan arkivene være til nytte, i hvilke sammenhenger? Kan vi tenke tverrfaglig, utradisjonelt, særlig i forhold til kunstfagene (drama, kunst- og håndverk, musikk og norsk)?

Vi har i år fått 60 millioner friske kroner til Den kulturelle skolesekken. For oss som jobber i kulturlivet er dette mye penger. For folk i samferdselssektoren, vil jeg tro at det holder til en middels stor rundkjøring.

Vi kan få til mye bra med 60 millioner. Men dette er på ingen måter tilstrekkelig. Vi trenger mest av alt at alle gode krefter trekker i samme retning, at vi kan bygge på det eksisterende, og samtidig tenke nytt.

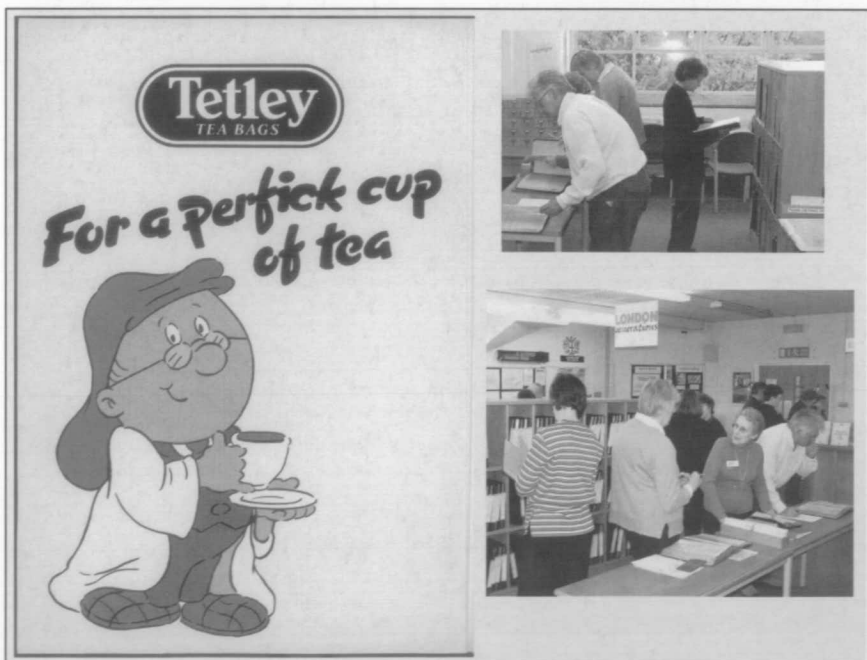
Mitt råd må være: spør ikke hva Den kulturelle skolesekken kan gjøre for deg og din institusjon, men spør hva du kan gjøre for Den kulturelle skolesekken!

Dere (og vi) har en jobb å gjøre.
Lykke til!

Turning the Archive Inside Out: Creative Learning Strategies

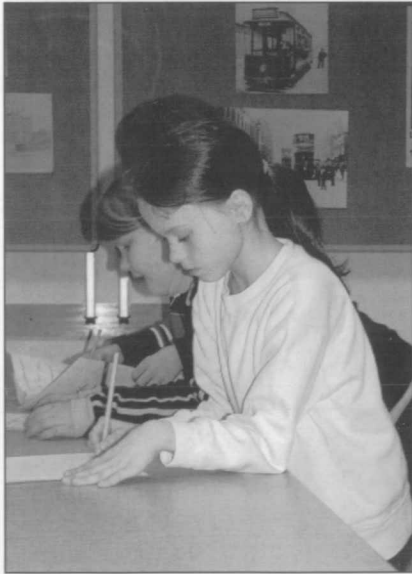
Jan Pimblett, Principal Interpretation Officer, London Metropolitan Archives

London Metropolitan Archives har gjennomført flere ulike formidlingstiltak mot forskjellige grupper brukere i arkivet. Jan Pimblett fortalte hvilke grep som var brukt for å få publikum til å fylle arkivlokalene og hvilke aktiviteter som var populære innenfor de ulike målgruppene. Hun la særlig vekt på formidlernes entusiasme og interaktive handlinger.

Vi viser noen bilder fra London Metropolitan Archives der publikum er involvert i spesielle prosjekter initiert av arkivet. Først eldre brukes forskningsprosjekt omkring selskapet Tetley, en av Storbritannias mest kjente teproducenter. Deretter fra arkivbesøk fra lokale ungdoms- og barneskoler der særlig interessen for lokalmiljøet ble stimulert. De yngste brukerne studerte skole- eller kirkebygninger i nærmiljøet og presenterte funnene gjennom egne utstillinger.

Utradisjonell formidling av arkivmateriale – eksempler fra Stiklestad Nasjonale Kultursenters satsing

Hildur Norum, museumsformidler, Stiklestad Nasjonale Kultursenter

Utdrag fra "OPPLEV OG LÆR", historieformidling for grunnskolen.

Stiklestad Nasjonale Kultursenter har formidling av historien om Olav Haraldson og Slaget på Stiklestad som sin hovedoppgave. I tillegg har vi et stort folkemuseum, med omtrent 30 bygninger fra 1700-1800 tallet, som er en fin formidlingsarena for historie fra den perioden.

"Opplev og lær" består i dag av tre ulike opplegg; "Troll te taus", 1-3 klasse, et førjulsbesøk i gammeltida, om juletradisjoner på 1800-tallet. "Før i tida", 4 klasse, tidsreise tilbake til slutten av 1800-tallet. "Bru mellom tru", 6 klasse, tidsreise 900 år tilbake, til tida etter slaget.

I tillegg planlegger vi et formidlingsopplegg for de største barna i barnehagen og elevene på småskoletrinnet, der tema blir Olav den Hellige og Stiklestad.

Utdrag og eksempler på tidsreise; "Før i tida".

Vi bruker en opplevelsesbasert metode, som bygger på lek, drama og innlevelse. Elevene er med og reiser tilbake i tid en hel dag, og de opplever tidsriktige omgivelser, klær og mat. Vi er i ei lita trønderlån fra 1823. Formidleren er i en rolle, i dette tilfellet tausa Ingeborganna. Tidsreisen varer ca 4 timer. Vi avtaler med klassen at vi skal tilbake i tid, formidler forteller at hun skal være Ingeborganna hele dagen. Elevene får låne tidsriktige klær, noen har tatt med hjemmefra som en del

av forberedelsene. De får også utdelt navnebrikker med nye navn. Så starter vi...

Ingeborganna er tjenestejentel taus i Almoåsstuggu, hos Tina og Albert. Året er 1899. I dag er sjølfolket oppi Vuku på begravelse, så tausa er hjemme alene. Tina og Albert har ingen barn. Ingeborganna går og spekulerer mye om dagen. Hun har nemlig fått to viktige brev, som hun leser opp for klassen. Det ene er et frierbrev fra en kar hun kjenner, men hun tror ikke hun er forelsket i ham. Det andre brevet er fra søstera Karen som har reist til Amerika med mann og barn. Karen sender amerikabillett til Ingeborganna og ber henne komme over. Om ikke Ingeborganna vil bruke billetten, så må hun gi den lillesøstera Marie. Da blir det to å savne! Tausa er rådvill, hun kan ikke språket i Amerika, og hun har hørt om de farlige indianerne. Men der er mulig å tjene gode penger der, mer enn her hjemme. Hvis hun sier ja til frieriet, blir det kanskje bare en fattig husmannstilværelse resten av livet. Ingeborganna spør elevene om råd. De må tenke ut noen gode råd mens de er ute og lufter seg litt.

Når elevene kommer inn, skriver de ned det de synes tausa skal gjøre. Elevene får utdelt papir og gråblyant, og de skriver det de synes Ingeborganna skal gjøre. De skriver også et brev som de kan ta med hjem, dette setter de lakksegl på.

Jentene starter på kjøkkenøkta: vi steker potetkaker på vedfyrt takke i grua. Omtrent 100 potetkaker må til for at alle skal bli mette. Drengen Sivert henter guttene til vedklyving og saging. Jentene dekker bord med trefjoler og glass, så spiser vi varme potetkaker med ost og sukker! Elevene synes det smaker nydelig.

Etter en luftetur er vi klare for siste del av dagen. Alle de gode rådene leses opp, men Ingeborganna røper ikke hvem som har skrevet hva. Hun legger alle arkene under hodeputa, så kan hun sove på dem om natta. Klassen får lære å spikke kaurer til opptenning, så har tausa mange fine opptenningsemner til neste morgen. Tidligere på dagen viste hun hvordan hun slår ild, med flintstein og ildstål.

Til slutt forteller Ingeborganna en trist historie om noe som hendte for seks år siden, i 1893. Da gikk det et stort leirras i Verdal, Verdalsraset. Der regnet mye den våren, så kvikkeleira i jorda begynte å bevege seg. Dette skjedde natt til 19. mai. 3 kvadratkilometer raste ut, 55 mill. kubikkmeter masse begrov et 9 kvadratkilometer stort område. (Elevene får ikke alle disse tallene i detalj) 112 mennesker mistet livet og over 100 hus ble ødelagt. Ingeborganna forteller om den dramatiske natten da de løp ut av huset, moren og døtrene. Faren og lillebroren Martin lå på loftet og kom seg ikke ut før raset tok huset. De reddet seg opp på taket og satt der da hustaket fløt nedover med leirmassene. Far holdt Martin, men mistet grepet på ham, fordi det ristet og det gikk fort nedover. Han kunne ikke hoppe etter for å redde sønnen. Det var umulig å berge noen i leirsuppa, og da ville familien ha mistet både far og sønn. Resten av familien ble gjenforent med faren hos noen slektninger lenger nede i bygda. Etter noen dager var de oppe på heimgården for å se på raskanten, huset var helt borte, uthuset stod igjen og i gresset fant de treskoene etter Martin. Ingeborganna fikk beholde skoene som et minne etter Martin.

Etter denne stunden snakker vi sammen om det å miste noen man er glad i, for det opplever alle mennesker før eller siden. De elevene som vil, kan

fortelle sine erfaringer. Dagen får en litt trist, men ettertenksom og fortrolig avslutning.

På arkivarseminaret ble dette fortalt av Ingeborganna som om seminardeltakerne var en skoleklasse. Begge brevene ble lest oppi sin helhet og jeg var i rollen som tause under presentasjonen.

– Jeg hadde også med et dokument fra arkivet på Stiklestad Nasjonale Kultursenter, et amerikabrev datert 22. mai 1893.

Sevald Andreassen, bosatt i Chicago, skriver et brev til sin lille sønn og sine foreldre i Verdal. Han ønsker at sønnen skal komme over til Amerika, for han lengter etter lille Herman. Gutten begynner å bli så gammel at skolen må søkes. Faren har fått seg et godt hjem og en snill kvinne som stiller i huset, hun vil bli en god mor for Herman. Sevald er bekymret, han har ikke hørt fra familien i Norge på lenge. Han skriver også i brevet at han har lest i avisen om raset i Verdal. Men han vet ikke hvor det har

gjort skade, og han håper ingen i familien er rammet. Sannheten er at lille Herman, begge foreldrene og to søsken av Sevald omkom i raset.

Jeg leste dette brevet på seminaret, viste dokumentet på lysark, samt fotografier av Herman og faren Sevald. Brevet kan være starten på et formidlingsopplegg om Verdalsraset, for eksempel for ungdomstrinnet i grunnskolen. Hvis formidleren som forteller historien er i rolle, kan det være en person som kjente lille Herman og hans familie. Elevene kan inspireres til å søke i arkivene på egen hånd, finne fakta om raset, lete opp flere historier og lese om familier/ gårder som ble rammet. Vi har ikke noe formidlingsopplegg på dette pr i dag, det var en ide som dukket opp under forberedelsene til seminaret.

Mer om formidlingssatsingen på Stiklestad finner du på www.snk.no.

